

טיבו וקדושתו של שיר השירים

שיר השירים רבה פרשה א פסקה יא

1. שלושה אלפים משל (מלכים א פרק ה, יב)
 רבי אלעזר בר אבינה משום רבי אחא ורבנין,
 רבי אלעזר אמר: וידבר שלושה אלפים משל על כל דבר ודבר, ויהי שירו ה' ואלף, אלף וחמשה טעמים על כל
 דבר ודבר.

ורבנין אמרין: וידבר שלושה אלפים משל על כל פסוק ופסוק. ויהי שירו חמישה ואלף, אלף וחמשה טעמים
 על כל משל ומשל.

ויהי משלו אין כתיב כאן, אלא ויהי שירו חמישה ואלף, שירו של משל - טעמיה דמילתא (טעם הדבר)
 (טעמיה דמילתא).

.... (דילגנו על קטע קצר הדן במספר הפסוקים במשלי שאינו שלושת אלפים)

2. תנינן אמר רבי עקיבא:

חס ושלוש לא נחלק אדם אחד מישראל, על שיר השירים שלא תטמא את הידים, שאין כל העולם כולו כדאי,
 כיום שנתנה בו שיר השירים. למה?

שכל הכתובים קדש, וזה קדש קדשים.

ועל מה נחלקו? על קהלת.

אמר ר"י בר רבי יהושע בן חמיו של רבי עקיבא, כדברי בן עזאי: כך נחלקו וכך גמרו.

3. רבי אלעזר בן עזריה עבד לה (עשה לה) מתלא (משל):

לאחד שהולך סאה של חטים אצל הנחתום,

אמר לו: הוצא לי ממנה קמח סלת, הוצא לי (צ"ל: הוציא לו) ממנה קלוסקיא (כיכר מובחרת) קמח וסלת אחד.

כך כל חכמתה דשלמה לא סולת, אלא שיר השירים לישראל.

4. שיר השירים המשובח שבשירים, המעולה שבשירים, המסולסל שבשירים.

נאמר שירים ונשבח למי שעשאנו שירים בעולם, הא מה דאת אמר: (עמוס ח) והילילו שירות היכל, שבחות
 דהיכלא.

דבר אחר:

שיר השירים המשובח שבשירים, המעולה שבשירים, המסולסל שבשירים.

נאמר שירים למי שעשאנו, שוירים לעולם הא מה דאת אמר: (דברים ל"ב) ה' בדד ינחנו.

רבי יוחנן בשם רבי אחא בשם ר"ש בר אבא:

נאמר שירים ושבח למי שעתיד להשרות עלינו רוח הקדש, נאמר לפניו שירים הרבה בכל השירים, או הוא

מקלסן, או הן מקלסין אותו. בשירת משה הן מקלסין אותו ואומר: זה אלי ואנוהו.

ובשירת משה הוא מקלסן: ירכיבהו על במותי ארץ.

ברם הכא (אבל כאן), הן מקלסין אותו והוא מקלסן.

הוא מקלסן: הנך יפה רעיתי. והן מקלסין אותו: הנך יפה דודי אף נעים.

6. רבי שמעון בשם רבי חנין דציפרין אמר: שיר כפול.

רבי סימון אמר: כפל ומכופל.

רבי לוי אמר: כנגד שנות אבות ועשרת הדברות נאמרה.

מנין שיר (שיר = תק"י).

ואי תימר (ואם תאמר): דאית בהון יתיר (שיש בהן יותר)? צא מהן שני רעבון, שאין עולין מן



המנין.

7. דבר אחר

רבי יודן ורבי לוי בשם רבי יוחנן:

כל מקום שנאמר: במגלה זו במלך שלמה, במלך שלמה הכתוב מדבר.

במלך סתם, בהקדוש ברוך הוא הכתוב מדבר.

ורבין אמרין:

כל מקום שנאמר: במלך שלמה, במלך השלום שלו הכתוב מדבר.

במלך סתם, בכנסת ישראל הכתוב מדבר.

שאלות על המדרש

1. שלושת אלפים ומשל

- מהי מחלוקת ר' אלעזר וחכמים? במה מתבטאת חכמתו של שלמה לפי כל אחד.

- מה ההבדל בין שיר למשל?

לפי ר' אלעזר החכמה היא בענייני העולם. לפי חכמים החכמה היא בתורה. משליו של שלמה מסבירים את התורה ולא את העולם.

לפי הסיימות המשל הוא רק הסבר ואילו השיר הוא הטעם כלומר לא רק הסבר קוגניטיבי אלא הנמקה והסבר משכנע.

יש כאן אמירה ששיר השירים אינו רק משל שנועד להסביר דברים נשגבים ברמה שפוטה אלא לתת את טעמי הדברים!

2. מטמא את הידים

א. להבנת דברי ר' עקיבא יש לראות את המחלוקת כולה במשנה בסדר טהרות:

משנה מסכת ידים פרק ג

כל כתבי הקדש מטמאין את הידים. שיר השירים וקהלת מטמאין את הידים .. ר' יהודה אומר שיר השירים מטמא את הידים וקהלת מחלוקת. ר' יוסי אומר: קהלת אינו מטמא את הידים ושיר השירים מחלוקת. ר' שמעון אומר: קהלת מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה. אר"ש בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה ששיר השירים וקהלת מטמאים את הידים. אמר ר"ע חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא תטמא את הידים, שאין כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל כתובים קדש ושיר השירים קודש קדשים, ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת. א"ר יוחנן בן יהושע בן חמיו של ר' עקיבא כדברי בן עזאי כך נחלקו וכן גמרו:

ב. מה פירוש מטמאין את הידים? כיצד קדושה יוצרת טומאה?

הגמרא מביאה הסבר טכני – האם ניתן לחשוב על הסברים אחרים:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יד עמוד א

וספר מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה? אמר רב משרשיא: שבתחלה היו מצניעין את אוכלין דתרומה אצל ספר תורה, ואמרו: האי קדש והאי קדש. כיון דקחזו דקאתו לידי פסידא, גזרו ביה רבנן טומאה.

רש"י שם

לידי פסידא - עכברים מצויין אצל אוכלין ומפסידים את הספר

סדר הדורות קשה – ר' עקיבא הוא רבן של כל הדוברים הראשונים. הוא כאילו מגבי לבריהם וקובע קביע לכאורה היסטורית שנוגדת את קביעתו של בן עזאי שהיתה מחלוקת – שיכתוב ההיטוריה נועד לשלול את הדעה. – יש לשאול מודע נלחם ר' עקיבא דווקא על שיר השירים ולא על ספרים אחרים? יש להבין מה טיב המחלוקת:

- הסבר מקובל – האם להכניס אותם לכתבי הקדש – נשאלת השאלה מודע נלחם ר"ע רק על שה"ש.

- ע"פ הרן בסוף המאה הראשונה הקורפוס היה סגור. המחלוקת היא פנימית בתוך כתבי הקדש – או דרגות קדושה בין הספרים. בכתבי הקדש היו שנאמרו שרוח הקדש והיו שלא.

- הסבר אחר הוא שהטומאה תובעת טהרה מחזרה מקדושה לעולם של חול כך כהן גדול ביום כיפור שטובל ביציאתו מקדש הקדשים.

רמב"ם הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ב הלכה ב



כל עת שישנה הבגדים ויפשוט בגדים ולובש בגדים אחרים טעון טבילה, שנאמר ופשט את בגדי הבד ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו, כיצד בתחלה פושט בגדי חול שעליו, ונכנס לקדש הקדשים, ומוציא משם את הכף ואת המחיתה, ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי לבן, וטובל ועולה ומסתפג, ולובש בגדי זהב ומקדש ידיו ורגליו, ומקטיר קטרת של בין הערבים של כל יום ומטיב את הנרות בין הערבים ומקדש ידיו ורגליו, ופושט בגדי זהב ולובש בגדי חול ויוצא אפשר הקרבה בין הקדושה חטא מחייבת קידוש גם ביציאה - כלומר הנסיון חזור מעולם הקדש אל העולם הרגיל מחייב הטהרות שהרי תרגום הקדש לול יכול להיות חטא. - בעיסוק שביר השירים הדבר פשוט - העיסוק בפסוקים הכמעט אירוטיים בהקשר של קדושה נעלה אבל החזרה מהם לעולם של חול מחייב טקס מעבר לא פחות מהכניסה.

וכך גם בפרדס ר' עקיבא לא רק נכנס בשלום אלא יצא בשלום.

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א

הביאני המלך חדריו, תמן תנינן ארבעה נכנסו לפרדס בן עזאי ובן זומא אלישע בן אבויה ורבי עקיבא, בן עזאי הציץ ונפגע, ... בן זומא הציץ ומת, ... אלישע בן אבויה קצץ בנטיעות, כיצד קצץ בנטיעות, ... ר' עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום, ואמר, לא מפני שגדול אני מחברי, אלא כך שנו חכמים במשנה מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך, ועליו נאמר הביאני המלך חדריו.

היציאה גם מחייבת - ר' שמעון תלמידו של ר' עקיבא - הצליח להיכנס למערה אבל לא הצליח לצאת וחזר - זוהי פרפרזה על משל המערה שגם שם הבעיה היא לצאת. עוד על ר' עקיבא:

ההשתוקקות לאהבת ה' היא מיסודות אמונתו - אהבה שאינה מתממשת - שמחירה מוות.

קשה שלא לחבר את הדברים לעובדה שחי בריחוק מאשתו

תוספתא מסכת סנהדרין (צוקרמאנדל) פרק יב הלכה י

ר' עקיבא או' המנענע קולו בשיר השירים בבית המשתאות ועושה אותו כמין זמר אין לו חלק לעולם הבא

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא עמוד ב

לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו: פפוס! מי הביאך לכאן? אמר ליה: אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד.

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סב עמוד ב

ר"ע רעיא דבן כלבא שבוע הוה, חזיתיה ברתייה דהוה צניע ומעלי, אמרה ליה: אי מקדשנא לך אזלת לבי רב? אמר לה: אין. איקדשא ליה בצינעה ושרתיה. שמע אבוה אפקה מביתיה, אדרה הנאה מנכסיה. אזיל יתיב תרי סרי שנין בבי רב. כי אתא, אייתי בהדיה תרי סרי אלפי תלמידי. שמעיה להווא סבא דקאמר קא מדברת אלמנות חיים? אמרה ליה: אי לדידי ציית, יתיב תרי סרי שני אחריני. אמר: ברשות קא עבידנא, הדר אזיל ויתיב תרי סרי שני אחריני בבי רב. כי אתא, אייתי בהדיה עשרין וארבעה אלפי תלמידי. שמעיה דביתיה הות קא נפקא לאפיה, אמרו לה שיבבתא: שאילי מאני לבוש ואיכסאי, אמרה להו: +משלי י"ב+ יודע צדיק נפש בהמתו. כי מטיא לגביה, נפלה על אפה קא מנשקא ליה לכרעיה, הו קא מדחפי לה שמעיה, אמר להו: שבקוה, שלי ושלכם שלה הוא. שמע אבוה דאתא גברא רבה למתא, אמר: איזיל לגביה, אפשר דמפר נדראי. אתא לגביה, א"ל: אדעתא דגברא רבה מי נדרת? א"ל: אפילו פרק אחד ואפי' הלכה אחת. אמר ליה: אנא הוא, נפל על אפיה ונשקיה על כרעיה, ויהיב ליה פלגא ממוניה.

ג. מה פירוש הדימוי קדש וקדש הקדשים - ראו שמות כו לג -

שמות  פרק כו

(לג) וְנָתַתָּה אֶת הַפְּרִכָּת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהִבַּאת שְׁמָה מִבֵּית לְפָרְכָת אֶת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהַבְדִּילָה הַפְּרִכָּת לָכֶם
בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים: (לד) וְנָתַתָּ אֶת הַכֶּפֶרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת בְּקֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים:
ד. בנוסח א"י קדום של המדרש מסתיימים דברי ר' עקיבא כך: שכל השירים קדש, וזה קדש קדשים.
מה בין נוסח זה לנוסח הדפוס?

הדימוי כיום שניתנה בו שה"ש – בדברי חז"ל יום הנתנה הוא אחד – מתן תורה ויש עוד ארבע מקבילות
המשוות דברים ליום שניתנה תורה – ר"ע מעלה את שה"ש לתורת תורה. – גם קריאתו את התורה היא
לא [שטית דרשת כל קוצו של י'.
ה. עוד על מי הכניס את שה"ש לתנ"ך

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

ומי כתבן? משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב; יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה; שמואל
כתב ספרו ושופטים ורות; דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים: ע"י אדם הראשון, על ידי מלכי צדק,
ועל ידי אברהם, וע"י משה, ועל ידי הימן, וע"י ידותון, ועל ידי אסף, ועל ידי שלשה בני קרח; ירמיה כתב
ספרו וספר מלכים וקנינות; חזקיה וסיעתו כתבו (ימש"ק סימן) ישעיה, משלי, שיר השירים וקהלת; אנשי
כנסת הגדולה כתבו (קנד"ג סימן) יחזקאל ושנים עשר, דניאל ומגילת אסתר; עזרא כתב ספרו ויחס של
דברי הימים

אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסחא א פרק א

היו מתונין בדין כיצד מלמד שיהא אדם מתון בדין שכל המתון בדין מיושב בדין שכן מצינו באנשי כנסת
הגדולה שהיו מיושבין בדין שנאמר גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה ולא
שהעתיקו אלא שהמתינו בדין. אבא שאול אומר לא שהמתינו אלא שפרשו:

3. השוו את מסקנת משלו של ר' אלעזר בן עזריה אצלינו לנוסח בתנחומא:

מדרש תנחומא (בובר) פרשת תצוה סימן א

אמר ר' אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה, למלך שנטל סאה של חטים ונתנה לנחתום, ואמר לו הוצא לי
ממנה כך וכך סולת, כך וכך מורסן, כך וכך סובין, כך כל הכתובין קודש ושיר השירים קודש קדשים
שני הבדלים:

א. בש"ה תהליך הדרגתי הסלת יוצאת מתוך הקמח שמעולה מן החיטה – יש הדרגה – שה"ש מופק
מתוך התורה – מגלה את פנימיותה.

ב. בש"ה"ש מובחר מחכמת שלמה ולא משאר כתבי הקדש. – מחזיר אותנו למחלוקת הראשונה על
משלי שלמה וימשיך לסוף לפירוש המלך שלמה.

4.

5. בסעיף 7 – מה פשר המחלוקת בפירוש המלך שלמה - כיצד המחלוקת מתקשרת למחלוקות קודמות
במדרש.

המדרש מתחיל בשייר השירים ומסיים בדרשת המילה שלמה.

אם נספיק – גדולת השיר ביוחסו לישראל – הוא נחלתו של ישראל ולא נחלתו של הנוצרים שדרשהו על
ישו והכנסיה.

עמוס חכם – במשל יש משמעות לפשט. בניגוד לפירושי נוצרים שפירשו הכל כמטפורה!

יש להדגיש את משמעות טעמו של משל – שהוא הסבר של מדוע נבחר דווקא המשל הנ"ל. כלורם האתגר
בקריאת שה"ש אינו רק בהבנה כי זהו משל ועיסוק בנמשל אלא גם הבנה מדוע נבחר דווקא עולם
הדימויים המיני על כל פרטיו לשמש משל.

בשיעור 1.11 הגענו רק הסבר דברי ר"ע ששה"ש קודש קדשים. ללא נגיע בדמותו של ר"ע, בשאלה
על עריכת התנ"ך והאם נכתבו ברוח הקודש ולא להמשך המדרש.